

HAGYOMÁNY – HOZOTT ANYAGBÓL, MÉRETRE IGAZÍTVA. A GYEPŰTIPRÁS

A gypűtíprásról lesz szó. A gypűtíprás egy Hegyháti népszokás. (A Hegyhát a Rába völgyét dél-keleti irányban követő dombvonulat, a Rába völgyére néző meredek lejtő. Majdnem kizárólag csak szőlőtermelésre alkalmas. A talaja kavicsos – helyi szóhasználatnál „gövecses” – agyag, jól ellenáll az erózióknak. Itt emberemlékezet óta paraszti szőlőbirtokok voltak. Sajnos, csak voltak. Amióta a találékony és bölcs emberiség feltalálta a kannás bort, a hajdanvolt parasztok ivadékai, hónuk alá szorított műanyag kaniszterekkel bevonultak a hegyháti falvak temetőibe. A szőlőtermelés azért nem szűnt meg, de azt már – a borkultúrát is értő és értékelő – új tulajdonosok művelik.

Hál’ Isten a gypűtíprást is, bár módosult tartalommal.

A paraszti bortermelésről még annyit: A paraszt nem gurman vagy feinsmeker. Nem az élvezeti értékéért csinál bort, hanem azért, hogy iszonyúan nehéz és monoton munkájában a szomszéd oltsa, mi tagadás, kissé elbutítsa. No, és ha a szomszéd vagy a sógor átjön, legyen mivel koccintani...

A szőlő – bár fontos, de – másodlagos növény. Ahol a búza megterem, oda paraszt nem ültetne egy tőkét sem.

És a következő mondat – ahogy ígértem – már a gypűtíprás okának és miértjének magyarázatául szolgál.

A paraszt minden Cerberusnál vérmesebben őrizi a birtokát. A jégeső, a szárazság, a vízözön ellen nem tud tenni semmit. De a szomszéd nem szánthat el egy hantot sem! Tudnia kell, hogy generációkon átívelő haragot gerjeszt az ilyen gaztetel. A szőlőbirtok e miatt és a fentebb leírtak miatt iszonyúan kényes. Továbbá azért is, mert az örökösödések, esetleg kényszerű adásvételek miatt, mindig kisebb lesz.

A 60-70-es években a tíz-tizenkét soros szőlő már nagybirtoknak számított.

A gypűtíprás a falusi-paraszti önkormányzatiság kora középkorig visszavezethető intézménye. Hasonlóan a közös erdők, közös legelők használatának szabályrendszeréhez, a helyi közösség törvényhozó, jogbiztosító végrehajtó normáit jeleníti

meg. A szabályok – kvázi törvények – betartása nem okozott különösebb gondot, hisz a törvényhozók, a szabályok szerint élők ezekben nőttek fel, mondhatni ebben szocializálódtak.

Akik a törvényeket megszegték, látszólag semmilyen kárt nem szenvedtek. Csak éppen a köszönésüket nem fogadta senki. Templomi padra, székre nem ülhettek, maradt a harangláb alatti ácsorgás. Ha házat építettek, a kalákában nem jelent meg senki. Ha égett a háza vagy a kazla, szívesen megnézték. Mondhatni ennél nagyobb szégyent, gyalázatot paraszt ember nem hozhatott a saját fejére, ezért nem is tette. Ha a Gyalázatos úgy gondolta elköltözik, hiába, mert a híre előbb odaért.

No, most már a gypűtíprás következik!

Az úgy volt, hogy a szőlőbirtokosok egy előle megbeszélte tavaszi napon (amit a pap a vasárnap misén meghirdetett) kivonultak a szőlőhegyre. A hegy alján vágtak egy mogyorófa husángot és rávésték bicskával a nevet és az évszámot. Végigjárták a szőlőket, megvizsgálták, hogy a cöveket macerálta-e valaki. Megkérdezték a szomszédokat, van-e panaszuk egymás ellen. Ha volt, helyben igazságot tettek.

Kijelölték, megerősítették a birtokhatárt. Megjegyzendő, hogy a „gypűt” kitiporni szinte sohasem kellett, hiszen a szőlőművelés közben a szomszédok azon jártak. Még jó, hogy nem a kinnal felkapált ültetvényt taposták.

Na már most, ha úgyszólván ki kellett menni a hegyre, persze hogy vitték a pincekulcsot. Ha már ott volt, akkor ki is nyitották a pincét. Ha már kinyitották, persze, hogy szívtak némi bort. Természetes, hogy megkínálták a gypűtípró társakat. Némi szalonna, hagyma és kenyérke is előkerült.

A gypűtíprók meg koccintottak a gazda egészségére, elénekelték a nótáját. A gypűtípró botra gyűrűt véstek minden pincénél és rovást minden pohár borra. És mentek tovább! Végezve a közös békéjét védő dolgukat.

A gypűtípró botot meg felakasztották a pincéjük falára. Voltam olyan sótonyi pincében, ahol százhetvenhat gypűtípró botot számoltam össze.

(Kibuggyant a könnyem, pedig nem vagyok egy rívós fajta.)

A gyeputiprás a Hegyháton manapság, turisztikai produkció. A régi oka fogytával immár új tartalommal és formával bír.

Tulajdonképpen a nyitott pincék hétvégeje.

A megjelölt, a szokásos, a meghirdetett napon minden pince nyitva van. Ezt a gazdák az egyéb „nyilvánvalóság mellett” kiakasztott demizsonnal és tavaszi virágcsokorral jelzik. Minden arra járó, bárki fiát behívnak egy pohár borra, egy-két falatra. Sértés, ha a meghívott nem tér be. Gyalázat, ha egy pince nincs nyitva. Mesélik, volt olyan, hogy valaki Kanadából hazajött, mert gyeputiprás van.

Régebben előfordult, hogy a zárva lévő pince ajtajába oda kakkantottak, de manapság a bizsuárú-soknál változatos formában kapható hasonmások is megteszik. (Az üzenete ugyanaz, viszont higiénikus.)

Zárójeles és egy cseppet sem büszke megjegyzésem csupán annyi, hogy az érintettek többsége a gyeputiprás eredetéről, eredeti tartalmáról, tisztelet a kivételnek, nem tud semmit.

Ez azért fájdalmas, mert a látogató is tudatlanul távozik. Pedig milyen egyszerű volna...

No, és most következik a címben rejlő agyrem második része.

Isten különös és máig meg nem érdemelt kegyelméből a Csobánc hegyen élhetnek. Akkor kerültem ide, amikor a hegy a múlt század – még nem szoktuk meg, hogy ez alatt az 1901-től 2000-ig tartó időszakot értjük – harmadik nagy tulajdonosváltását élte meg.

A Csobánc hegy, termőhelyi adottságait tekintve, azonos a Balaton felvidék bármelyik hegyével. Mikroklíma, mineralizáció és egyebek. A „különbség” csupán annyi, hogy amíg a Badacsony, a Szentgyörgyhegy uradalmi és papi szőlőbirtokok voltak (nagyreszt), addig a Csobánc mindig is paraszti szőlőbirtok volt. A különbség tartalma az, hogy borkultúra a papi és földesúri pincék holdudvarában alakulhatott ki. Az oda munkájuk vagy érdeklődésük miatt bejáró parasztok értő borászoktól leshették el a borkészítés tudományát. Mert, amint ezt már érintettük, bort nem ad az Isten (csak szőlőt, persze iszonyú munka árán), bort csinálni kell, és ahhoz hozzáértés is kell.

Nekem tanulságként legjobb példa az apámé.

A szőlőt, ha kellett, akár hatszor is megkapálta. Amikor hozzáértésemet fitogtatva megjegyeztem: csepegtessük ki és kénezzük be a hordót, csak anyit mondott: – Hogyne, a víz helyett bort igyon el! Arra itt vagyok én!

A Csobánc hegy parasztivadékai a falusiaknál is gyorsabban hagyták el a hegyet. Bányászok lettek vagy bármik, csak ne kelljen az úttalan, víztelen, még a környező falusiak által is lenézett hegyi életet élni.

Az országépítő politika következtében mégsem lettünk a vas és az acél országa, a széncsatát sem nyertük meg. De azt sikerült elérni, hogy a falvak pár év alatt előregedtek, mert elvesztették az ifjúságukat. Aztán a tanítót és a papot is – így darabokban a lelküket. Ki így, ki úgy. Ki mikor és milyen mértékben. (Mély tisztelet az igen ritka, állékony kivételnek.)

Jöttek a városiak, a hétvégi parasztok. Kalyibák, bódék, kereké vesztett buszok és Isten a tudója milyen, bármilyen anyagból készített tákolmányok lepték el a hegyet.

Ez itt sem nem kritika, sem nem rosszallás. Pannelből, porból, emberi és épített mocskból jöttek. Amijük volt, az övék volt. Sajnos olyan, amilyen az életük.

Nem csoda, hogy a gyerekeik nem akarták, és eladták bárkinek, akármennyiért és így például nekem is.

Így aztán zaj és per nélkül lezajlott a harmadik tulajdonosváltás.

A hegy lábánál és a hegyen tanyát vertek a szépreményű és eredményes borászok is, munkájukat méltányoló hegylakók és messziről jöttek.

Felmerült viszont, hogy a „szomszédok” egymásról szinte semmit sem tudnak. A környező falvak, valamint a világ lakói egyáltalán semmit.

Mi segíthet ezen? Talán a gyeputiprás.

A legelső volt a legszebb. A létszámot, a parádésan gördülékeny, problémamentes lebonyolítást tekintve az idei. Közte nyolc év telt el.

Miért is legszebb az első?

Hát azért, mert az útvonalon érintett pincék tulajdonosainak részletesen elmondhattam mindent. A szokás eredetéről, eredeti tartalmáról és a mai lehetőségeiről. Például arról, hogy a legkorrektebbül kimosott tejfölös pohárból sem szabad bort kínálni, mert a hegyen nincsen olyan rossz bor, ami ezt érdemelne. Nem lakodalomról van szó, hanem pár falat valamiről és negyed óra múltán megyünk tovább.

Amikor már azt hittem, minden világos, a gazda megjegyezte: – Nos, szóval ez a gyeputiprás. Én szívesen látlak benneteket, de ha bármit letapostok, én nem szólok semmit, másnap viszont megöllek.

A legelsőtől kezdve úgy történik, hogy a hegy lábánál egy megbeszél, meghirdetett helyen gyű-

lekezünk. Némi „hidegindító” után elindulunk a szőlősgazdákkal előre megbeszélte útvonalon és sorrendben. (A hidegindító, egy-egy korty pálinka. Hát mindent én mondjak meg?)

A zenekar és a helyi Csobánc Népdalkör az élre áll. Úgy egyébként tizenkét, néha tizenöt pincét érint egy-egy gyeputiprás. Úgy másfél-két kilométeres gyalogtúra. Az útvonal minden évben egy kicsikét más, hogy mindenki sorra kerüljön. A pincéhez érve köszöntjük a gazdát, aki bemutatkozik. Ha nem akarja, bemutatjuk. Elmondjuk, ki ő, ha jött, honnan jött, mekkora és fajtára milyen szőlőket művel, milyen borokat készít. Ha szerepelt és minősült helyi vagy bármely borversenyeken, felsoroljuk a trófeáit.

Aztán a gazda pohárhoz, asztalhoz invitál mindenkit. Ahogy neki tetszik, kínálja a borait. A zenekar, énekar elénekel, elmuzikál pár nótát, csatlakozásra buzdítva mindenkit. (A harmadik-negyedik pincénél erre már nincs szükség, mármint buzdításra.) Aztán megköszönjük a szíveslátást, átadunk köszönésképpen egy kis ajándékot (boroskancsót, lopót, pohárkészletet stb.). Aztán tovább állunk. A gazda becsukja a pincét, otthagya csapot, papot és háza népével csatlakozik a gyeputipró bandériumhoz. Majd elfelejttem, búcsúzóul mindig a gazda nótáját énekeljük, bármi legyen az.

Mindig elbűvöl, sőt, mint gyakorlott élvhajász várom is, hogy a gyeputiprás „elüssön” egy-egy gyanútlan turistát. De még jobb, ha turistacsoportot.

Bizonyos távolságból szemlélve, megpróbálják megállapítani, hogy itt vajon mi történik. Látszik az arcokon, hogy lefuttatnak néhány ismert, szokványos sémát: Nem turista csoport, mert kétbuszyninál is többen vannak... Zenekar, nótázás – tán avatnak valamit.

Aztán valakinek csak feltűnnek. És nyomban invitálják őket asztalhoz, pohárhoz.

– Mi csak a kék túra útvonalat járjuk – szabadkoznak.

– Akkor jó helyen járnak. Mert ez éppen a kék. A vörös, a sárga és mindenféle útvonalak találkozási pontja, maga a gyeputiprás.

Jön a gazda, kancsóval, lopóval, érdeklődik:

– Vöröset vagy fehéret óhajtanak, elsőként? Vegyenek a pogácsából is.

Még kicsit gyanús a dolog, de az első pohár már oldja a feszültséget. Egyszer csak azt veszik észre, hogy már jól érzik magukat, értenek mindent és

mindenkit. Mert hogy annyira természetes, mint amennyire szokatlan.

A következő „elütött” turistacsoportot már ők világosítják fel a gyeputiprás mibenlétéről.

Volt olyan német turista, aki semmiképpen nem értette meg, hogy itt nem kell fizetni. Folyton a briftingsniját kapkodta.

Végül megállapodtunk. A templom perselyébe dobjon be némi pénzt. Ettől megnyugodott. Ő nem tudhatta, amit én. Ebben a pénzről szóló pénztelen világban, a rendezvényeim finanszírozásához templomunk egerétől szoktam kölcsön kérni.

Ez a rosszmájú megjegyzés a gyeputiprásra nem érvényes. A plakátokat, hirdetéseket, tájékoztató anyagot megoldjuk házilag. A zenekar tiszteletdíjára, a gazdáknak adott ajándéokra, a gulyás parti alapanyagaira, kell némi pénz. Esetenként százhusz-százhatvan ezer forint. A Hegyközség, az önkormányzat állja a számlákat. Mert szerintük megéri...

Az már az én bűnöm, hogy a hagyományból a gyeputipró botot elsumákoltam. Bár szép trófea lenne, de nem vállalom, hogy a botanikai tudására nézve is kezdő gyeputipró, a hegy alján egy gyümölcsfát vágjon ki. Még aznap felnégyelve lógnék a Csobánc vár (sajnos nem létező) ormán. Továbbá minden rendező rémálma, ha egy kezdő és nem egészen józan fafaragó egy nem egészen józan tömeg közepén csápol a kivont biciskájával.

Bot helyett a Gyeputipró Menetlevelet eszeltem ki. Egyebek mellett tartalmazza a felkeresett pincéket, a kóstolt borokat, a gazdák nacionáléját... És röhögészeti szempontból is kellően inspiratív...

Az első egy-két gyeputipráson volt lovas szerünk is. Azzal számoltam, hogy az idősebbek esetleg elfáradnak, továbbá nincs háború halott nélkül.

De az idősebbek fáradtak-fáradnak el a legkevésbé, és láss csodát: szinte egyáltalán nincs támolgó gyeputipró. A pár pohárka bor, egy-két falat, s a pincék közti séta, csak a jókedvet növeli. Amint azt Hamvas Bélától tudjuk: „A bortól mámoros ember, jártában kecses ívetek ír le.”

Nos, e kecses íven zajlik a gyeputiprás.

Ha lehet, olyan tavaszi szombat délutánt választunk – jó idő reményében –, amikor a tavaszi, halasztást nem tűrő szőlőmunkák már befejeződtek.

De, amint az tudvalévő, a szőlőben soha nem fogy el a munka. Ezért – főleg az első időkben – a gazdákat bizony győzködni kellett. Mi tagadás, az-

